

FORUNDERSØGELSE OVERORDNET VISION

LIFE IP NATUREMAN

LIFE16 IPE/DK/006

Skals Å-dalen ved Hærup Sø – subregion N30-9.

Natura 2000-område nr. 30: Lovns Bredning, Hjarbæk Fjord og Skals, Simested og Nørre Ådale samt Skravad Bæk

Foto: Viborg Kommune

Viborg Kommune 2021

Indhold

Projektområdet generelt:.....	3
Oversigt:	3
Kortlagt habitatnatur:.....	3
§3-natur:.....	4
Fredning:.....	5
Vandløb og søer:.....	6
Andre forhold:	7
Trusler mod områdets naturværdier:.....	7
Nuværende pleje:	8
Ejerstruktur:.....	8
Drift og driftshistorie:	8
Overordnet vision for området:	8
Indledende overvejelser om de næste trin	8
Interessentundersøgelse	8
Botanisk forundersøgelse	9
Hydrologisk forundersøgelse.....	9
Klima-lavbundsprojekt.....	9
Vandområdeplan 2021-2027	9
Relevante aktioner	9

Ansvarsfraskrivelse:

Oplysninger i denne rapport afspejler kun forfatterens holdning.

EU-Kommissionen er ikke ansvarlig for nogen brug af disse oplysninger.

Projektområdet generelt:

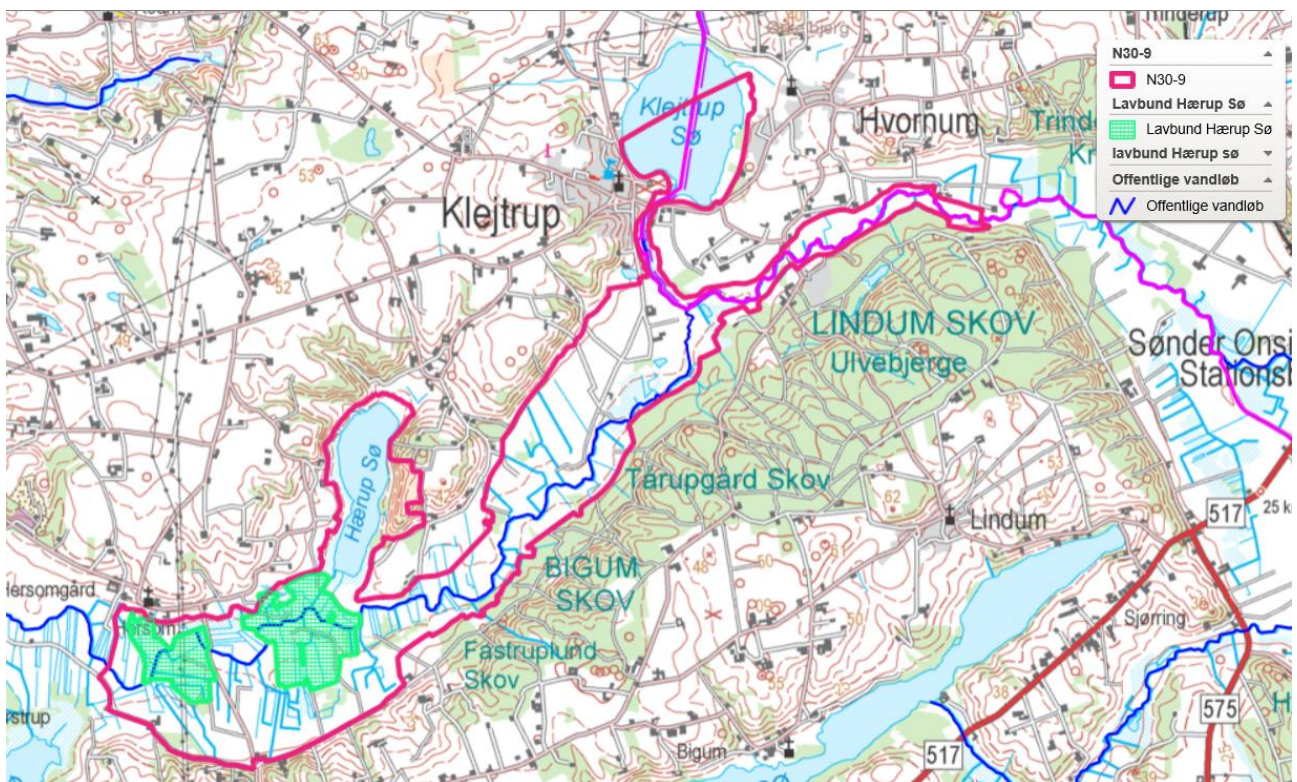
Oversigt:

Skals Å er et af landsdelens større vandløb, som strækker sig fra Fussing i Randers Kommune, går gennem Mariagerfjord Kommune og løber gennem den nordlige del af Viborg Kommune før den munder ud i Hjarbæk Fjord. Sammenlagt er åen ca. 38km lang. På den del af strækningen der løber gennem Viborg Kommune er ådalen generelt bred med flere mindre tilløb, også fra søer.

Skals Å udgør i den østligste del af subregion 30-9 kommunegrænsen mellem Viborg og Mariagerfjord. En mindre del af sub-regionen er således beliggende i Mariagerfjord Kommune. Oplysningerne i denne rapport er koordineret mellem de to kommuner.

Vandløbet og ådalen er altovervejende reguleret, drænet og opdyrket, men også med en stor andel af lavbundsjord. Både søerne og ådalen indgår i Natura 2000-område nr. 30: Lovns Bredning, Hjarbæk Fjord og Skals, Simsted og Nørre Ådal samt Skravad Bæk.

Projektområdet i denne forundersøgelse omfatter sub-region N30-9. Området omfatter ca. 1040ha. Se oversigtskortet i Figur 1. Heraf indgår ca. 114 ha i et lavbundsprojekt, som er under gennemførelse (2020 – 2023). Projektejer er Viborg Kommune. Der søges en tæt koordinering mellem lavbundsprojektet og aktiviteterne indenfor NATUREMAN.

Figur 1: Oversigtskort

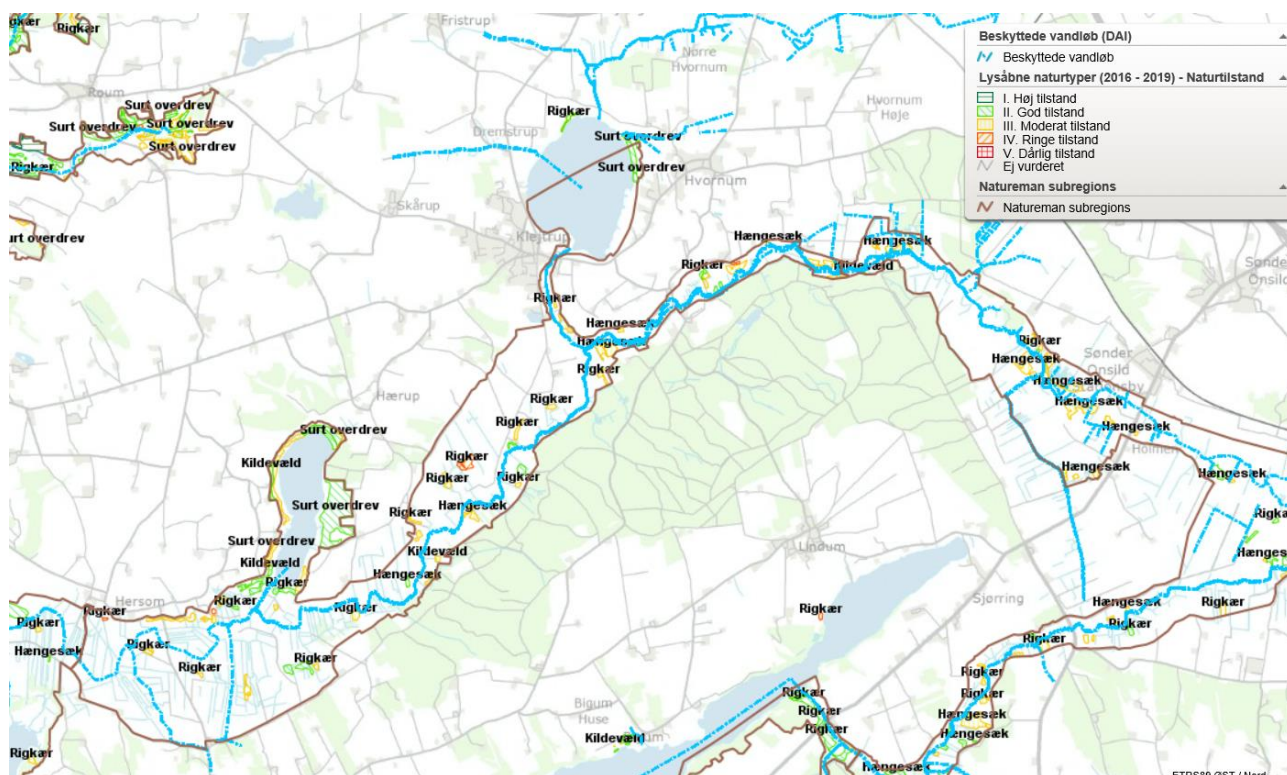
Kortlagt habitatnatur:

Der er ved seneste NOVANA-kortlægning kortlagt en del rigkær i området, foruden arealer med surt overdrev, (primært omkring Hærup Sø), 8 kildevæld, samt mindre arealer med hængesæk (se Figur 2).

Størstedelen af arealerne med rigkær ligger i ådalen omkring Skals Å og er i god - moderat tilstand. Generelt er naturtilstanden for to tredjedele af de tilstandsvurderede kortlagte naturtyper moderat eller ringere. Fokusarten Blank seglmos er fundet i forbindelse med artsovervågningen i 2016-19, mens Gul stenbræk og vindelsnegle er eftersøgt uden resultat. Gul stenbræk er tidligere fundet, senest i 1999. De mange rigkær i området udgør samlet set 22,5 ha, hvoraf lidt over halvdelen er i moderat eller ringere tilstand. Det er især afvanding og en for høj andel af høje græsser og urter der udgør den negative påvirkning.

De sure overdrev plejes alle ved afgræsning, og lidt over halvdelen er i god tilstand.

De 8 områder med kildevæld er alle negativt påvirkede af for stor en andel af højt græs og urter. Størstedelen er også påvirkede af afvanding i større eller mindre grad.

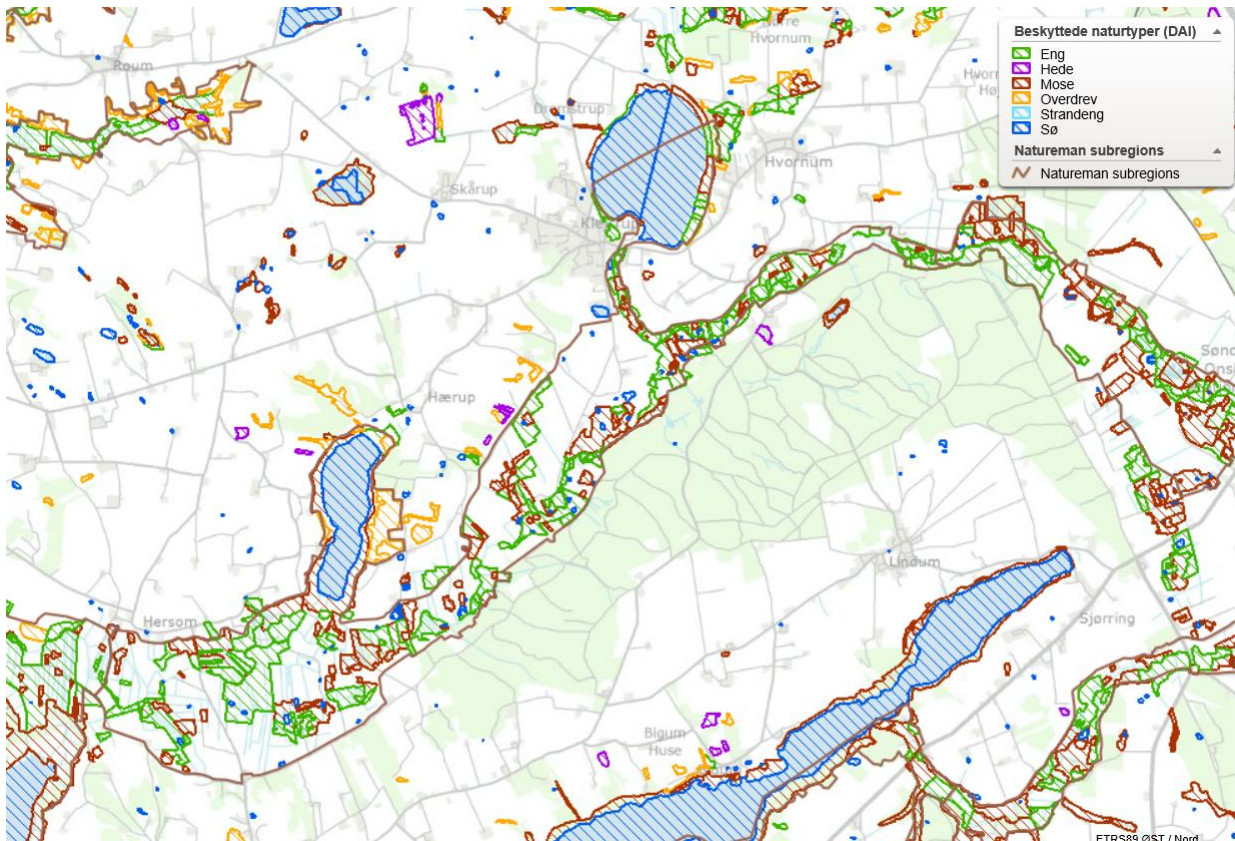

Figur 2: NOVANA data kortlægning 2016-2019

§3-natur:

Omkring 10% af den beskyttede natur i området (samlet set 508ha) er kortlagt habitatnatur. Størstedelen af den beskyttede natur er sø, eng og mose, mens overdrev udgør en mindre del. Se også Figur 3.

I forbindelse med forundersøgelsen af lavbundsprojektet blev den beskyttede natur og habitatnaturen indenfor afgrænsningen af projektområdet gennemgået af SWECO (2016). Generelt var de beskyttede naturtyper i moderat-ringet tilstand, især på grund af afvanding og næringsstofpåvirkning.

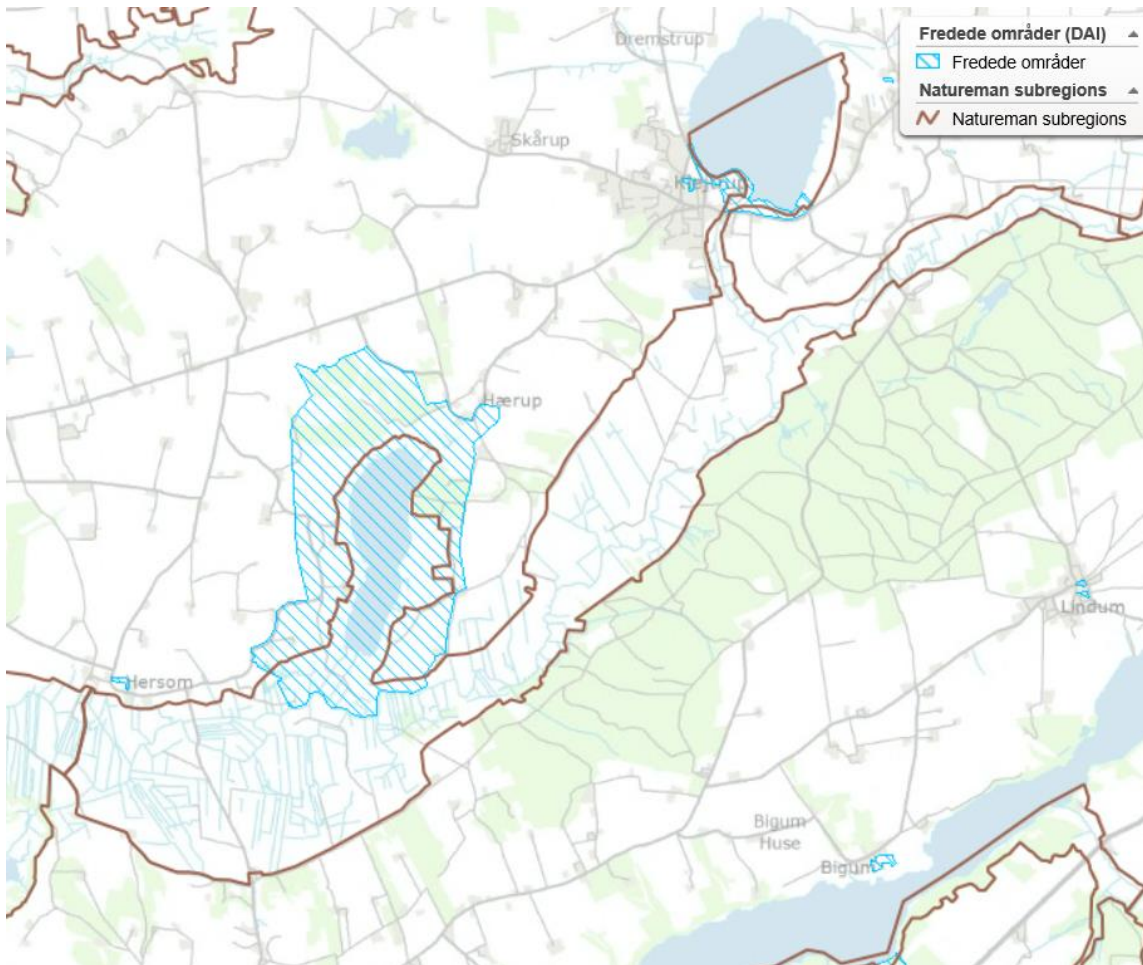
Figur 3: Beskyttet natur

Fredning:

Der er to landskabsfredninger i sub-regionen (Figur 4).

Overfredningsnævnets kendelse af 13. november 1970 om fredning af Hærup Sø. Fredningen er sket med baggrund i det markante landskabs meget varierede geologiske karakteristika, der har givet mulighed for dannelse af flere bevaringsværdige biotoper. Af fredningsbestemmelserne fremgår, at området ikke må bebygges, ligesom der ikke må foretages vandløbsregulering eller lignende indgreb. Fredningskendelsen fastsætter, at arealerne skal bevares i deres nuværende tilstand. Kommunen sikrer at arealerne ikke gror til gennem at sørge for afgræsning af de lysåbne arealer.

Fredningsnævnets kendelse af 16. maj 1958 om fredning af Klejtrup Volde. Et stort voldsted af ukendt oprindelse. Fredningen er sket for at sikre udsigten mod voldene fra indfaldsvejene til byen, samt hindre nedbrydning af voldene.

Figur 4: Fredninger

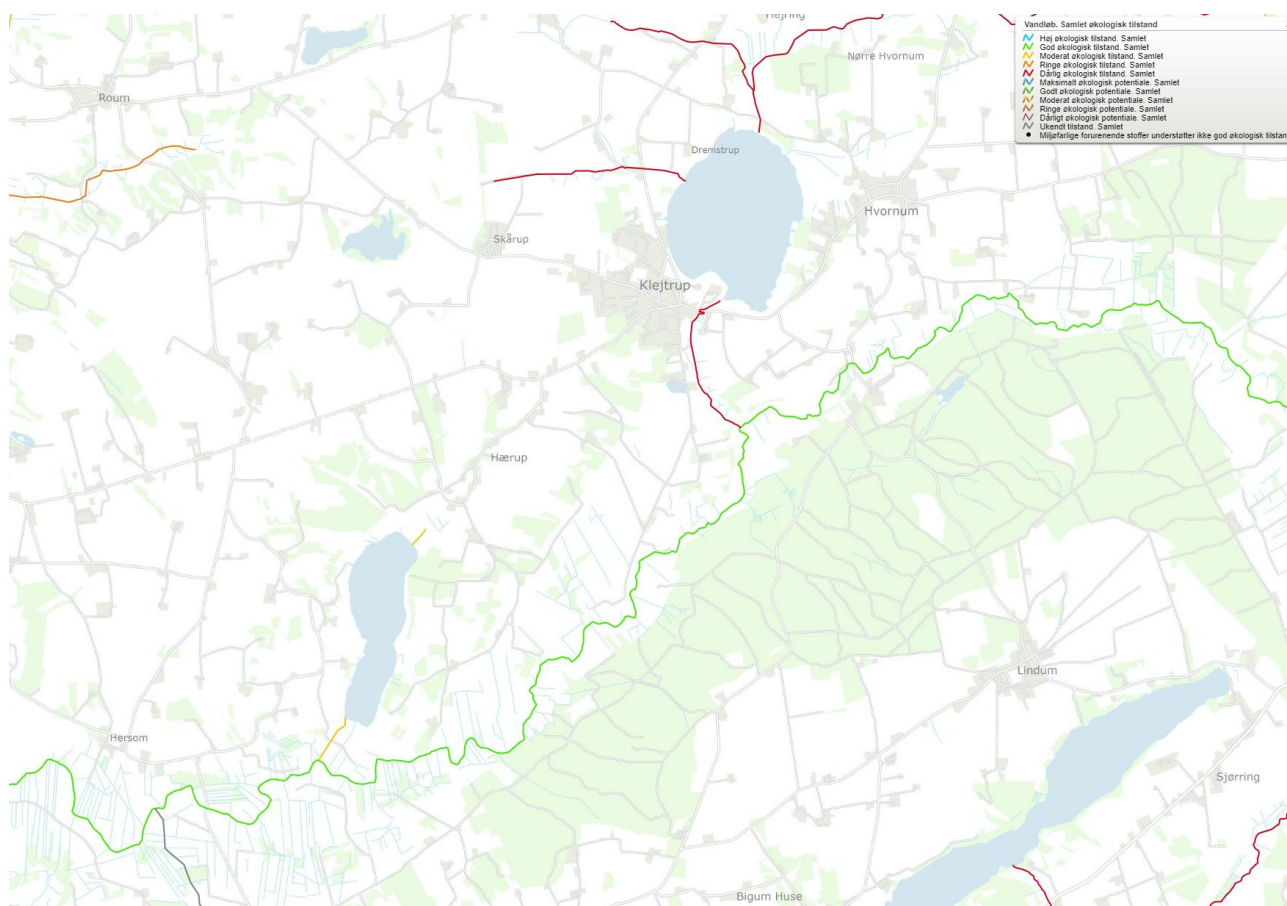
Vandløb og søer:

Skals Å løber gennem hele området, fra øst mod vest. Derudover er der en række mindre tilløb (Klejtrup Møllebæk, Vammen Afløbsgrøft, Afløb fra Hærup Sø). Især den vestligste del er gennemskåret af mange grøfter der afvander engarealerne. Vammen Afløbsgrøft modtager overløb fra Vammen renseanlæg. I spildevandsplanen for Vammen indgår en prioritering af omlægning fra fælles-til separatkloak ved kloakreovering eller centralisering af renseanlægs-strukturen.

Skals Å har samlet en god økologisk tilstand og dermed målopfyldelse, mens tilløbene har moderat til dårlig økologisk tilstand, og enkelte tilløb har ukendt tilstand. Se Figur 5.

Klejtrup Sø og Hærup Sø dominerer området med deres størrelser på henholdsvis 133ha og 88ha. Klejtrup Sø er forholdsvis lavvandet og har dårlig økologisk tilstand, mens Hærup Sø har ringe økologisk tilstand.

Der er et enkelt fosfor-ådals-projekt under forundersøgelse i tilløbet Klejtrup Bæk nord for Klejtrup Sø, men der vil være behov for en række yderligere tiltag, hvis søens tilstand skal forbedres til målopfyldelse. Der er kraftige algeopblomstringer i vækstsæsonen.

Figur 5: Økologisk tilstand for Skals Å med tilløb indenfor N30-9

Andre forhold:

Skovrejsning er uønsket i stort set hele området. I kommuneplanen for Viborg Kommune er alt udpeget som Naturbeskyttelsesområde og Bevaringsværdigt landskab, herunder en stor del også som støjfri områder. Mindre arealer syd for Klejtrup Sø, omkring Hærup Sø og nord for Vammen er udpeget som Særlig værdifuldt landbrugsområde.

Viborg Kommune samarbejder med de lokale foreninger m.v. om en lokal udviklingsplan for Vammen, som er den største landsby i området (beliggende umiddelbart sydvest for kortudsnittet). Der er i planen særlig fokus på den omliggende natur og nærheden og adgangen til den, herunder udbygning af stiforbindelser til og i naturen. Det er dog i højere grad Tjele Langsø der her er fokus på end Hærup Sø.

Landsbyen Hvornum (Mariagerfjord Kommune) er med i pilotprojektet "Borgerdrevne Initiativer", og der arbejdes i dette regi med projekter omkring mere og bedre adgang til natur og landskaber, samt mere biodiversitet i landsbyen.

Trusler mod områdets naturværdier:

Tilgroning med højt græs og urter samt u hensigtsmæssig hydrologi er ifølge basisanalysen de vigtigste trusler mod områdets rigkær og kildevæld. Overdrevene plejes gennem afgræsning, men et ophør med pleje vil udgøre en trussel mod opretholdelsen af god tilstand på de arealer der har det, og hindre udviklingen mod god tilstand på de øvrige.

Nuværende pleje:

Som følge af bestemmelserne i fredningskendelsen for Hærup Sø, der fastlægger at den nuværende drift skal opretholdes og græsningsintensitet på arealer udenfor omdrift ikke må nedsættes, plejes en stor del af arealerne omkring søen ved afgræsning. Viborg Kommune medvirker ved indgåelse af aftaler mellem lodsejere og dyreholdere.

I subregionen er der ca. 150ha med 5-årige miljøtilsagn til pleje af græs- og naturarealer. Der er i 2018 givet tilsagn til permanent udtagning af 12,2ha omkring et rigkær ved Hærup i ordningen vedr. sammenhængende arealer i Natura 2000-områder.

Ejerstruktur:

En stor del af arealerne indgår i ejendomme som også omfatter betydelige arealer udenfor ådalen og N2000-området. I mange tilfælde ligger ejendommens arealer spredt over et større område og med flere kilometers afstand mellem de enkelte matrikler.

Drift og driftshistorie:

Hovedparten af arealerne er permanent græs og ikke i omdrift, eller udlagt til græs eller andet grøntfoder. Der dyrkes mindre arealer med kornafgrøder og kartofler, primært i den nordlige del mellem Klejtrup Sø og Hærup Sø. I perioden 2010-2018 er der generelt sket et fald i arealer med omdrift. Størstedelen af bedrifterne i områdets opland er kvægbedrifter med op til 150 dyreenheder, mens der også er enkelte større svinebedrifter (over 150 dyreenheder) især nord for ådalen. Bedrifterne er en blanding af hobby-, deltids- og fuldtidsbrug.

Overordnet vision for området:

Skals Å og de lavtliggende våde enge med mange små naturområder gøres til et aktiv for områdets beboere. Områdets mange små forekomster af rigkær og kildevæld sammenbindes i større enheder, der sikrer en rentabel og langsigtet drift og pleje. Der søges synergi med et igangværende lavbundsprojekt i den vestlige del af området. Hensigtsmæssig hydrologi søges etableret.

Indledende overvejelser om de næste trin

Interessentundersøgelse

I den vestligste del af området er et lavbundsprojekt under gennemførelse (jordfordeling opstartet efteråret 2020). I forbindelse med opstart af lavbundsprojektet er en del lodsejere allerede informeret om hvilke muligheder der kan benyttes via NATUREMAN. Der skal følges op på de muligheder der identificeres i forbindelse med lavbundsprojektet. I resten af sub-regionen koncentrerer indsatsen om de arealer hvor den botaniske forundersøgelse identificerer muligheder for udvidelse og sikring af de eksisterende små arealer med rigkær, kildevæld og overdrev, og de lodsejere der ejer arealerne.

Botanisk forundersøgelse

Der er i 2020 foretaget en botanisk gennemgang af en række lokaliteter, hvor Viborg kommunes medarbejdere har identificeret muligheder for at udvide, genoprette og sikre naturtyperne rigkær, kildevæld og overdrev. Denne undersøgelse danner basis for det videre arbejde.

Samme gennemgang foretages i den del af projektområdet der ligger i Mariagerfjord Kommune.

Hydrologisk forundersøgelse

Med baggrund i den botaniske forundersøgelse udvælges områder til eventuel nærmere hydrologisk undersøgelse, med henblik på at anvise den bedst mulige fremgangsmåde for udvidelse, genopretning og sikring af naturtyperne.

Klima-lavbundsprojekt

I ådalen omkring Klejtrup Møllebæk (afløb fra Klejtrup Sø) søges der i 2021 gennemført en forundersøgelse med henblik på at lave et klima-lavbundsprojekt, der kan skabe en mere naturlig hydrologi i den lille snævre ådal, til gavn for både den terrestriske natur og vandløbet.

Vandområdeplan 2021-2027

Vandoplandsstyregruppen for Limfjorden har indstillet til Staten, at Klejtrup Møllebæk restaureres på en strækning på ca. 1,5km, bl.a. ved genslyngning. Det forventes, at indsatsen medtages i den endelige vandområdeplan for oplandet til Limfjorden.

Relevante aktioner

A2: Udarbejdelse af ansøgninger

C1: Etablering af afgræsning

C2: Rydning

C3: Etablering af naturlig hydrologi

C4: Særlig artspleje

E5: Naturpleje som driftsgren